

Автор
Б 68

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
УКРАЇНИ

Благодир Сергій Миколайович

УДК 343.131

ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ
В ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ

Спеціальність 12.00.09 - кримінальний процес
та криміналістика;
судова експертиза

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

Прикарпатська філія НАБУ кандидат юридичних наук

Прикарпатська філія НАБУ	
Вих. №	2/333
"24"	04 1998
Кількість аркушів:	8
Осн. док.	18 додат. -

Київ - 1998

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ України

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК - заслужений юрист України, кандидат юридичних наук, професор **СМІТІЄНКО З.Д.**, Національна академія внутрішніх справ України, начальник кафедри кримінального процесу

ОФІЦІЙНІ ОПОНЕНТИ: - заслужений юрист України, доктор юридичних наук, професор **МИХАЙЛЕНКО О.Р.**, Генеральна прокуратура України, ст. прокурор відділу аналізу і прогнозу

- кандидат юридичних наук, доцент

ОМЕЛЬЯНЕНКО Г.М., Інститут законодавства Верховної Ради України, вчений секретар

ПРОВІДНА УСТАНОВА - Академія служби безпеки України (м. Київ).

Захист відбудеться "4" серпня 1998 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.56.01 при Національній академії внутрішніх справ України (252035, Київ-35, Солом'янська пл.,1).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ України (252035, Київ-35, Солом'янська пл.,1).

Автореферат розісланий "24" листопада 1998 року.

Українська юридична
академія

7474

ГУНТІЙ

7474

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Перед народом України постало нелегке, але почесне завдання - побудова суверенної, демократичної, соціально-правової держави. Значним кроком на цьому шляху стало прийняття 28 червня 1996 року на п'ятій сесії Верховної Ради України Конституції - Основного Закону України.

Стаття 3 Конституції проголошує людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю. Держава бере на себе обов'язок забезпечення стабільності громадського життя, прав і свобод людини. Вдосконаленню, приведенню у відповідність до Основного Закону підлягає кримінально-процесуальне право як одна із основних галузей правової системи України.

Виходячи з пріоритету загальнолюдських цінностей, кримінальний процес України повинен розвиватися в напрямку послаблення інквізиційних моментів у досудовому слідстві та посилення гарантій прав і свобод особи.

Не є винятком у цьому питанні і інститут закриття кримінальної справи в досудовому слідстві. На жаль, під час закриття кримінальних справ мають місце істотні помилки і порушення закону, які, на наш погляд, є в значній мірі наслідком недосконалості деяких норм КПК, що регламентують дане питання.

Інститут закриття кримінальної справи в досудовому слідстві постійно знаходиться в полі зору науковців. До цієї проблеми звертались у своїх роботах такі відомі вчені, як Г.М.Александров, М.С.Алексєєв, А.С.Барабаш, С.В.Бородін, Л.М.Володіна, І.М.Гальперін, І.М.Гуткін, Н.І.Гопанович, Г.М.Давидов, А.Я.Дубинський, І.В.Жогін, В.Г.Заблоцький, Л.М.Карнеєва, В.А.Ковальов, П.П.Коркія, В.З.Лукашевич, Г.М.Міньковський, М.М.Міхеєнко, Д.Я.Мирський, П.П.Михайленко, Я.О.Мотовиловкер, З.Д.Смітєнко, М.С.Строгович, Ю.М.Ткачевський, П.І.Тарасов-Родіонов, Ф.Н.Фаткуллін, Г.І.Чангулі, В.Я.Чеканов, М.А.Чельцов, О.О.Чувільов, С.А.Шейфер, Н.А.Якубович.

Однак, ґрунтовних наукових досліджень, які б враховували зміни, що відбулися за роки незалежності нашої держави з даного питання як в теоретичному, так і в практичному плані немає. Багато аспектів, які охоплюють цю проблему, досліджені недостатньо повно або однобічно. Одним з найскладніших та таких, що викликають в теорії і практиці сумніви та суперечки, є питання про nereабілітуючі підстави до закриття

кримінальної справи, але взагалі відсутні дослідження, що стосуються ефективності їх застосування в досудовому слідстві. Слідчі не завжди чітко розмежовують реабілітуючі підстави до закриття кримінальної справи. Законодавче регулювання порушення і закриття кримінальних справ щодо осіб, які на час вчинення протиправного діяння не досягли віку, з якого можлива кримінальна відповідальність, є неефективним, відволікає органи досудового слідства від розслідування тяжких злочинів.

Таке положення негативно впливає на законодавчу та правозастосувальну практику.

Вище наведені твердження свідчать про актуальність теми, обраної автором даного дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідницьких робіт кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ України.

Мета і завдання дослідження. Головна мета полягає в тому, щоб на основі сучасних теоретичних концепцій науки кримінального процесу розробити рекомендації, що дозволяють підвищити ефективність інституту закриття кримінальної справи в досудовому слідстві. Для досягнення поставленої мети автором вирішувались такі основні завдання:

- проаналізувати норми діючого законодавства та проєктів кримінального і кримінально-процесуального кодексів України, що регулюють інститут закриття кримінальної справи, і визначити їх відповідність Конституції України;
- на основі загальних методологічних положень з'ясувати суть, зміст та значення закриття кримінальної справи в досудовому слідстві;
- проаналізувати сучасну термінологію, що вживається при застосуванні інституту закриття кримінальної справи і запропонувати уніфіковані варіанти;
- запропонувати нову класифікацію підстав до закриття кримінальної справи та означення цього інституту;
- проаналізувати зміст і предмет теоретичних дискусій, діюче кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство, практику закриття кримінальних справ щодо осіб, які на час вчинення протиправного діяння не досягли віку, з якого можлива кримінальна відповідальність, і внести пропозиції, що будуть сприяти вирішенню проблеми делінквентності неповнолітніх;

- на основі вивчення та узагальнення слідчої практики розробити рекомендації щодо ефективного застосування інституту закриття кримінальної справи в досудовому слідстві;

- обґрунтувати та внести пропозиції щодо удосконалення чинного кримінального та кримінально-процесуального законодавства, яке стосується інституту закриття кримінальної справи.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що вона є першим монографічним дослідженням, виконаним з урахуванням вимог нової Конституції України, змін і доповнень, до законодавства України, що стосуються питань закриття кримінальної справи в досудовому слідстві та з урахуванням практики закриття, яка склалася в сучасних умовах.

Зокрема, цю новизну конкретизують наступні положення і висновки дисертаційного дослідження, що виносяться на захист:

1. Визначення змісту закриття кримінальної справи як форми закінчення досудового слідства.

2. Обґрунтування висновку про необхідність поділу підстав до закриття кримінальної справи в залежності від положення особи під час закінчення провадження в справі, на реабілітуючі, ~~нереабілітуючі~~ та на такі, що констатують неможливість подальшого провадження у справі.

3. Пропозиція про доцільність введення до кримінально-процесуального кодексу України норми, якою регламентується процесуальний порядок набрання чинності постанови про закриття кримінальної справи.

4. Висновок про необхідність доповнення КПК України нормою, що регламентує порядок закриття кримінальної справи в частині обвинувачення.

5. Уточнення терміну "кримінальне переслідування" та введення до КПК України норми, що регламентує порядок закриття кримінального переслідування.

6. Обґрунтування положення про те, що норми КПК України, які регламентують закриття кримінальної справи за ~~нереабілітуючими~~ підставами, суперечать Конституції України.

7. Пропозиція про доповнення КПК України нормою, в якій необхідно виділити підстави для постановлення обвинувального вироку без призначення покарання.

8. Пропозиція про доцільність скасування норм КПК України, якими встановлюється обов'язковий порядок провадження попереднього розслідування в справах про протиправні діяння, вчинені неповнолітніми

у віці від 11 років до виповнення віку, з якого законом передбачена кримінальна відповідальність;

9. Обґрунтування нової системи реабілітуючих підстав до закриття кримінальної справи та виділення їх в окрему норму КПК України.

10. Висновок про необхідність виділення в окрему норму КПК України підстав до закриття кримінальної справи, що констатують неможливість подальшого провадження.

11. Пропозиція про доповнення ст.214 КПК України вимогою про необхідність наведення в постанові про закриття кримінальної справи доказів з посиланням на аркуші справи.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що запропоновані автором положення і висновки можуть бути враховані при підготовці нового Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України, при проведенні подальших наукових досліджень проблеми закриття кримінальної справи, при підготовці відповідних навчальних посібників, у викладанні курсу "Кримінальний процес України", а також в іншій правотворчій діяльності. Матеріали дисертації можуть бути використані практичними працівниками в діяльності, пов'язаній із закриттям кримінальної справи.

Апробація і впровадження результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження викладені автором у повідомленнях на двох наукових конференціях викладачів Івано-Франківського училища міліції МВС України та Прикарпатського державного університету (1997-1998р.р.), а також на засіданні кафедри кримінального процесу Національної Академії внутрішніх справ України (1998р.). Вони використовувались при проведенні занять з окремих тем курсів "Кримінальний процес України", "Застосування норм кримінально - процесуального законодавства в правоохоронній діяльності ОВС" та "Теорія і практика складання кримінально-процесуальних документів" із курсантами Івано-Франківського училища міліції МВС України та студентами Прикарпатського державного університету. У слідчі управління УМВС в Івано-Франківській, Тернопільській, Житомирській та Хмельницькій областях направлені довідки про результати, отримані під час вивчення закритих кримінальних справ.

Публікації. За наслідками дисертаційного дослідження було опубліковано шість статей у наукових журналах та збірниках.

Структура дисертації складається з вступу, трьох розділів і семи підрозділів, висновків, додатку, списку використаних джерел (175 найменувань). Загальний об'єм дисертації 198 сторінок, додатки на 21 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується вибір та актуальність теми дослідження, визначається мета і завдання дослідження, показана наукова новизна і сформульовані положення, які виносяться на захист, розкривається теоретична та практична значимість отриманих результатів, наведені дані щодо їх апробації та впровадження.

Розділ перший "Суть і значення закриття кримінальної справи в досудовому слідстві" присвячений питанням про поняття інституту закриття кримінальної справи.

У підрозділі 1.1 — "Закриття кримінальної справи як одна із форм закінчення досудового слідства" розглядаються проблемні питання, що стосуються поняття та значення даного інституту.

Як форму закінчення досудового слідства закриття кримінальної справи слід вважати заключною частиною розслідування.

Важливим питанням, яке до цього часу не вирішено в кримінально-процесуальному законодавстві, є проблема набрання чинності постанови про закриття справи. До КПК України слід ввести норму, що стосується виконання рішень, передбачених у постанові про закриття справи. Вбачається, що всі рішення слід виконувати лише після закінчення строків оскарження, передбачених в ч.1 ст.215 та ч.1 ст.236-5 КПК.

Дисертант полемізує з рядом вчених щодо означення акту закриття кримінальної справи і вважає, що, даючи означення цього акту, необхідно враховувати різноманітність підстав до прийняття рішення. Важко погодитись з тим, що закриття справи завжди означає відсутність необхідних для кримінального судочинства передумов (Жогін Н.В., Фаткуллін Ф.Н.), повну і безсумнівну невинуватість особи (Савіцький В.М., Чеканов В.Я., Кобліков А.С.). Для означення акту закриття кримінальної справи, необхідно спершу дати означення окремих видів закриття, систематизувавши всі підстави за ознаками, які їх об'єднують.

Автор вважає, що найбільш доцільно систематизувати підстави в залежності від таких критеріїв як положення особи під час закінчення провадження по кримінальній справі, що має досить суттєве практичне

значення. У зв'язку з цим, найчастіше підстави до закриття кримінальної справи поділяються на реабілітуючі та нереабілітуючі, але в юридичній літературі відсутня єдина позиція щодо визначення їх переліку. Автори підручника "Кримінальний процес України" відносять підстави, вказані в п.п. 1, 2 ч.1 ст.6 та в ч.2 ст.213 КПК, до реабілітуючих, а всі інші до нереабілітуючих. Ковальов В.А. нереабілітуючими вважає лише підстави, вказані в п.п. 3, 4, 8 ч.1 ст.6 та в ст.ст. 7-10 КПК. Існують і інші думки з цього питання.

До реабілітуючих слід віднести підстави, передбачені в п.п. 1, 2, 5 ч.1 ст.6, в ст.7-3 та в ч.2 ст.213 КПК України.

Діючим законодавством передбачено ряд підстав до закриття кримінальної справи, за якими правоохоронні органи не мають права вирішувати питання про те, вчинила особа протиправне діяння чи ні. До цієї групи відносяться підстави, закріплені в п.п.6, 7, 9, 10, 11 ч.1 ст.6 та в ч.2 ст.6 КПК, а також підстави, передбачені іншими законами:

- а) відсутність згоди компетентного органу на притягнення особи до кримінальної відповідальності;
- б) особа користується правом недоторканості.

При їх застосуванні констатується неможливість подальшого провадження у кримінальній справі.

Всі інші підстави до закриття кримінальної справи, передбачені КПК, слід вважати нереабілітуючими. До нереабілітуючих слід також віднести передбачені Кримінальним кодексом підстави для звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Автор пропонує означення окремих видів закриття кримінальної справи.

Даючи означення терміну закриття кримінальної справи в досудовому слідстві за різними групами підстав, не можна не звернути увагу на ті моменти, які об'єднують ці групи, а саме: в будь-якому випадку закриття справи в досудовому слідстві — заключний етап розслідування; рішення про закриття справи приймається уповноваженими державою органами або посадовими особами, в межах їх компетенції; закриття кримінальної справи, в кожному випадку, є її вирішенням по суті; рішення про закриття справи приймається тільки при наявності передбачених законом підстав; прийняття цього рішення включає в себе аналіз та оцінку зібраних по справі доказів.

Підсумовуючи вказане, можна запропонувати наступне означення цього процесуального акту: закриття кримінальної справи в досудовому слідстві -

заключний етап розслідування, під час якого слідчий, прокурор, в межах своїх повноважень, аналізує та оцінює зібрані докази і на їх основі констатує закінчення провадження у кримінальній справі по суті, у зв'язку з наявністю передбачених законом підстав.

У підрозділі 1.2 — "Закриття кримінальної справи в частині обвинувачення та відносно окремих обвинувачених" розглядаються нерегульовані питання у чинному законодавстві в цій частині.

Дисертант звертає увагу на необхідність розрізняти такі поняття, як закриття кримінальної справи в цілому і закриття справи в частині обвинувачення. Він вважає, що до КПК слід ввести статтю, в якій виділити підстави до закриття кримінальної справи в частині обвинувачення і викласти порядок прийняття цього рішення в наступній редакції:

«Закриття кримінальної справи в частині пред'явленого обвинувачення.

Справа повинна бути закрита в частині обвинувачення, якщо встановлено, що:

- 1) окремі епізоди обвинувачення не знайшли свого підтвердження;
- 2) включені в обвинувачення обставини, що обтяжують відповідальність, не знайшли свого підтвердження;
- 3) характер і розмір завданої шкоди підлягають зменшенню.

Про прийняття рішення, передбаченого ч.1 даної статті, слідчий складає мотивовану постанову, в якій, крім даних, передбачених ст.130 цього кодексу, зазначає підстави для закриття справи в частині обвинувачення. При необхідності змінити або скасувати запобіжний захід, щодо особи, відносно якої приймається рішення, передбачене ч.1 даної статті, або скасувати заходи по забезпеченню цивільного позову та можливої конфіскації майна, або вирішити питання про речові докази, слідчий зазначає про це у вказаній постанові.

Копія постанови про закриття справи в частині обвинувачення направляється прокуророві. Особа, відносно якої приймалося рішення, передбачене ч.1 даної статті, ознайомлюється з постановою, а особі, за заявою якої була порушена справа, а також потерпілому, цивільному позивачеві і цивільному відповідачеві надсилаються копії постанови.»

Ще одне питання, яке досить часто виникає в слідчій практиці, але зовсім не регламентоване кримінально-процесуальним законодавством України, це закриття кримінальної справи відносно окремих обвинувачених, якщо по справі притягнуто декілька обвинувачених. В юридичній літературі звертається увага на різницю в назвах документів, які складають практичні

працівники в зв'язку із виникненням подібних ситуацій при прийнятті рішення відносно одного із обвинувачених. Такий стан справ має місце і в наш час, в практиці зустрічаються "Постанова про закриття кримінальної справи", "Постанова про відмову в порушенні кримінальної справи", "Постанова про закриття кримінального переслідування", "Постанова про зняття обвинувачення". Найбільш вдалим, в даній ситуації, є термін "кримінальне переслідування", який поширений як в практичній діяльності правоохоронних органів, так і в міжнародно-правових документах.

Дисертант вважає, що до ряду статей Кримінально-процесуального кодексу України слід внести зміни, що стосуються питань застосування терміну "кримінальне переслідування" і пропонує проект статті КПК, якою б регламентувалась діяльність правоохоронних органів, що пов'язана з закриттям кримінального переслідування.

Розділ другий "Підстави до закриття кримінальної справи" присвячений аналізу існуючих у кримінально-процесуальному законодавстві України підстав до закриття кримінальної справи.

У підрозділі 2.1 — "Реабілітуючі підстави до закриття кримінальної справи" аналізуються вказані підстави.

За статистичними даними в 1993-96 роках в Україні частка закритих за реабілітуючими підставами кримінальних справ становить близько 30% від загальної кількості всіх закритих справ.

Практичні працівники органів внутрішніх справ не завжди чітко розмежовують реабілітуючі підстави, тому в подібних випадках кримінальні справи закриваються за різними підставами. Невизначеність при розмежуванні реабілітуючих підстав до закриття кримінальної справи, нерозуміння їх юридичного змісту пов'язане з досить поверхневим вирішенням цього питання в діючому кримінально-процесуальному законодавстві України.

На думку автора, доцільно змінити формулювання реабілітуючих підстав до закриття кримінальної справи, які вказані в п.1, п.2 та п.5 ст.6, в ст.7-3, ч.2 ст.213 КПК України, і виділити ці підстави в окремій статті КПК в наступній редакції:

"Підстави для реабілітації особи.

Особа визнається невинуватою і підлягає реабілітації, якщо встановлено, що:

- 1) не було вчинено злочину;
- 2) особа непричетна до вчинення злочину".

Підставу вказану в п.1 запропонованого проекту статті, слід застосовувати у випадках, якщо:

- не було події злочину, для розслідування якої порушена справа;
- не встановлено точно, чи мала місце подія, для розслідування якої порушена справа;
- не встановлено точно, чи є злочином подія, для розслідування якої порушена справа;
- подія мала місце, але не була результатом діяння будь-якої особи і тому не є злочином;
- подія мала місце, є результатом діяння конкретної особи, але не є злочином, у зв'язку з відсутністю необхідних його ознак.

У зв'язку з непричетністю особи до вчинення злочину (п.2 запропонованого проекту статті) слід закрити кримінальне переслідування відносно конкретної особи, а справа повинна підлягати зупиненню за п.3 ст.206 КПК України. Цю підставу необхідно застосовувати, якщо:

- подія мала місце, є злочином, але особа, відносно якої вирішується питання про причетність до вчинення злочину, не причетна до цієї події;
- злочин мав місце, але відсутні докази того, що він вчинений даною особою.

Автор вважає, що відносно неповнолітніх, які не є суб'єктами вчинення злочину, не повинно проводитись попереднє розслідування, а лише судовий розгляд матеріалів про застосування примусових заходів виховного характеру. Вбачається, що досудова підготовка матеріалів повинна проводитись тільки до встановлення неповнолітньої особи, яка вчинила протиправне діяння, після чого справа повинна направлятись в суд за належністю. У зв'язку з цим доцільно створити спеціальні суди в справах неповнолітніх за зразком деяких західних держав.

У підрозділі 2.2 — "Нереабілітуючі підстави до закриття кримінальної справи" розглядаються підстави вказаного характеру.

Дисертант звертає увагу, що декілька поколінь юристів піднімають питання, які стосуються вини і невинуватості, а ця проблема і досі залишається не вирішеною.

Необхідність залишення інституту закриття кримінальних справ за нереабілітуючими підставами, підтримували і підтримують досить значна частина юристів. Серед аргументів, які висувуються на користь цього інституту, можна виділити три основні аргументи, а саме: констатація вини особи під час попереднього розслідування і відповідно закриття справи за

нереабілітуючими підставами не суперечить принципам положенням чинного законодавства; закриття кримінальної справи за нереабілітуючими підставами є проявом гуманного ставлення до людини; органи досудового слідства мають можливість належно оцінити докази і прийняти вірне рішення.

Аналіз практики застосування нереабілітуючих підстав до закриття кримінальної справи показує, що вказані твердження помилкові.

На думку автора, визнання особи винуваютою у вчиненні злочину на етапі досудового слідства суперечить Конституції України. Статтею 62 Конституції передбачено, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. В цій нормі закріплене виключне право суду на визнання особи винуваютою у вчиненні злочину.

В ч.2 та ч.3 ст. 62 Конституції законодавцем закріплено основні положення, які становлять головний зміст і роль презумпції невинуватості, а саме: ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину; обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях; усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь. Таким чином, статтю 62 Конституції слід трактувати з позиції "класичної" презумпції невинуватості, у відповідності з якою учасник судового спору вважається добросовісним, поки іншого не доведено, відповідно обвинувальний вирок суду є єдиним легітимним актом, що констатує винуватість особи у вчиненні злочину.

З метою з'ясування природи, механізму, наслідків закриття кримінальної справи за нереабілітуючими підставами вивчено понад 500 архівних справ, закритих за цими підставами, а також статистичні дані УМВС в Івано-Франківській, Житомирській, Тернопільській та Хмельницькій областях.

Із загального числа вивчених закритих кримінальних справ, близько 45% закрито з порушенням норм діючого законодавства.

Слід виділити дві основні групи порушень. До першої групи слід віднести закриті кримінальні справи відносно осіб, вина яких у вчиненні злочину не доведена.

Із суті статей, якими регулюється порядок закриття кримінальної справи за нереабілітуючими підставами, видно, що закрити справу можна тільки у тому випадку, коли вина особи, відносно якої приймається рішення, безперечно доведена. Слідчий повинен бути переконаний, що ним використані всі,

передбачені законом, засоби встановлення істини і що істина встановлена. Якщо ж істина не встановлена, вина особи недоведена, відповідно невиконані завдання кримінального судочинства. В такому випадку закінчити досудове слідство слідчий не має права. Практика свідчить про інше. У більшості випадків закриття справи за nereабілітуючими підставами об'єктивна істина по справі не встановлюється. Розслідування проводиться не якісно, поверхнево. Висновок про вину особи, як правило, не ґрунтується на зібраних по справі доказах або взагалі їм протирічить. Серед вивчених справ, закритих за nereабілітуючими підставами, виявлено 127 справ, тобто 25,4%, в яких вина особи у вчиненні злочину або беззаперечно не доведена, або взагалі відсутня.

До другої групи слід віднести закриті кримінальні справи, з матеріалів яких вбачається, що особа, відносно якої закривається кримінальна справа або вчинене особою діяння являють підвищену суспільну небезпеку. Більшість таких порушень допускається при закритті справи за статтями 7, 8, 10 КПК. Із загального числа вивчених закритих справ за nereабілітуючими підставами 86 справ (17,2 %) необхідно було направляти в суд з обвинувальним висновком.

Статистика свідчить про те, що в останні роки загальне число осіб, які вчиняють злочини по відношенню до загального числа зареєстрованих злочинів не перевищує 50%. Так, в 1993 році в Україні зареєстровано 539299 злочинів, а число виявлених осіб, що вчинили злочини, становить 242363, тобто 44,9%. З урахуванням того, що окремі особи вчиняють по декілька злочинів, не важко зробити висновок, що близько 50% осіб, які вчинили зареєстровані злочини, взагалі не встановлюються. Латентні злочини, в даному випадку, не приймаються до уваги. За період з 1992 по 1993 рік в Україні виявлено 205960 осіб, які вчинили злочини. Із них лише 120220 осіб засуджено, що становить 58,1% від загального числа виявлених або близько 29% від числа осіб, які вчинили зареєстровані злочини. Аналогічна ситуація спостерігається в 1994-1997 роках.

Значна кількість кримінальних справ, закритих за nereабілітуючими підставами пояснюється рядом причин:

-зниженням професійного рівня працівників слідства. Так, в УМВС України в Хмельницькій області в 1996 році працювало 210 слідчих, із них більше 5 років на цій посаді працювало тільки 43 особи, що становить 20,5 % від загальної кількості. Більше 20 років на посаді не працює жоден слідчий.

Статистичні дані свідчать про те, що майже у всіх областях України цей показник суттєво не відрізняється;

- низьким рівнем правової освіти населення та досить високими цінами за послуги, які надають адвокати;

- зловживаннями в окремих випадках службовим становищем осіб, які ведуть процес;

- відсутністю належного контролю з боку відповідних управлінь МВС та з боку прокуратури;

- не досить чітким вирішенням даного питання в діючому КПК України.

Ситуація, яка склалася з застосуванням nereабілітуючих підстав до закриття кримінальної справи, приводить до того, що часто особи, які не вчинили злочину, фактично визнаються злочинцями, а особи, винуваті у вчиненні злочину, ухиляються від справедливого кримінального покарання.

На жаль, в модельному кримінально-процесуальному кодексі для держав учасниць СНД, а також у проекті кримінально-процесуального кодексу України, підготовленому робочою групою кабінету міністрів України, передбачено ряд nereабілітуючих підстав до закриття кримінальної справи в досудовому слідстві.

Зовсім інший порядок вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності передбачено у проекті кримінального кодексу України, розробленому авторським колективом під керівництвом професора Смітєнко В.М. Частиною 2 ст.79 даного проекту передбачено, що визнання особи винуватою у вчиненні караного діяння, а також звільнення від кримінальної відповідальності та покарання здійснюється судом.

Враховуючи сказане, а також те, що Конституція України встановлює єдиний порядок визнання особи винуватою у вчиненні злочину (стаття 64) і надає право здійснювати правосуддя в Україні виключно судам (стаття 124), автор вважає, що до КПК України слід внести суттєві зміни і пропонує наступну норму:

“ Підстави для постановлення обвинувального вироку без призначення покарання.

Обвинувальний вирок постановляється без призначення покарання, якщо встановлено, що:

- 1) закінчилися строки давності притягнення особи до кримінальної відповідальності, за винятком випадку, коли за вчинення цього злочину до винуватого за законом може бути застосовано смертну кару;

2) акт амністії або помилування усуває застосування покарання за вчинене особою діяння;

3) на момент постановлення вироку в наслідок зміни обстановки вчинене особою діяння втратило характер суспільно-небезпечного або ця особа перестала бути суспільно-небезпечною;

4) особа, яка вчинила злочин, померла;

5) є в наявності передбачені Кримінальним Кодексом підстави для звільнення особи від кримінальної відповідальності."

У підрозділі 2.3 — "Підстави до закриття кримінальної справи, що констатують неможливість провадження" формулюються зазначені підстави.

Автор висловлює думку, що вищевказані підстави не слід вважати як реабілітуючими, так і нереабілітуючими. Закриваючи справу за цими підставами, органи попереднього розслідування не мають права робити висновок про те, вчинила особа злочин чи ні.

У зв'язку з цим, до КПК України слід ввести норму, в якій виділити підстави до закриття кримінальної справи, що констатують неможливість подальшого провадження. Автор пропонує наступну редакцію даної статті.

"Підстави для закриття кримінальної справи без вирішення питання про винуватість особи.

Кримінальна справа підлягає закриттю без вирішення питання про винуватість особи у вчиненні злочину, якщо встановлено, що:

1) є вирок по тому ж обвинуваченню, що набрав законної сили або ухвала чи постанова суду про закриття справи з тієї ж підстави;

2) є нескасована постанова органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття справи по тому ж обвинуваченню, крім випадків, коли необхідність порушення справи визнано судом, у провадженні якого перебуває кримінальна справа;

3) є нескасована постанова органу дізнання, слідчого, прокурора про відмову у порушенні справи по тому ж факту, крім випадків, коли необхідність порушення справи визнано судом, у провадженні якого перебуває кримінальна справа;

4) відсутня скарга потерпілого, якщо справу може бути порушено не інакше як за його скаргою, крім випадків, коли прокуророві надано право порушувати справу і при відсутності скарги потерпілого;

5) протягом строків, зазначених у статті 48 Кримінального Кодексу України, не встановлено особу, яка вчинила злочин, за винятком випадку,

коли за вчинення цього злочину до винуватого за законом може бути застосовано смертну кару;

б) відбулося примирення потерпілого з обвинуваченим у справах, які порушуються не інакше як за скаргою потерпілого, крім випадків передбачених частинами 2, 3, 4, 5 статті 27 цього Кодексу;

7) не отримана згода компетентного органу державної влади на притягнення особи до кримінальної відповідальності;

8) особа користується правом недоторканості."

Розділ третій "Процесуальний порядок закриття кримінальної справи і контроль за законністю прийняття рішень", присвячений аналізу порядку прийняття рішення про закриття справи, винесення відповідної постанови і контролю за законністю цього рішення.

У підрозділі 3.1 — "Процесуальний порядок прийняття рішення органами досудового слідства про закриття кримінальної справи" розглядаються аспекти процесуального характеру, що стосуються цього питання.

Прийняття рішення про закриття кримінальної справи в досудовому слідстві може мати місце тільки після всебічного повного і об'єктивного дослідження усіх обставин справи і оцінки зібраних доказів.

Порядок закриття кримінальних справ в досудовому слідстві визначається, насамперед, статтями 109 та 214 КПК. У відповідності з цими статтями та ст. 227 ч. 11 КПК, закрити кримінальну справу вправі орган дізнання, слідчий і прокурор у межах їх компетенції.

На думку автора, не зовсім доцільно покладати на дізнавачів, які, як правило, не мають досвіду роботи і відповідних умінь та навичок розслідування кримінальних справ, обов'язку прийняття рішення про закінчення попереднього розслідування. У зв'язку з чим до ст. 109 ч. 2 КПК слід внести зміни. Необхідно надати право органу дізнання закривати кримінальні справи тільки у випадках, передбачених п.п. 9, 10, 11 ч. 1 ст. 6, ч. 2 ст. 6 КПК України, а також у випадках, коли не вирішується питання про наявність чи відсутність суспільно небезпечного діяння і винуватість особи.

Можна запропонувати таку редакцію ч. 2 ст. 109 КПК: "Якщо в ході дізнання встановлені обставини, передбачені п.п. 9, 10, 11 ч. 1 та ч. 2 ст. 6 цього Кодексу, та якщо особа користується правом недоторканості, орган дізнання закриває справу мотивованою постановою, копія якої в добовий строк надсилає прокурору та заінтересованим особам."

Враховуючи, що закриття кримінальної справи є кінцевим актом, яким завершується досудове слідство по кримінальній справі, до ст. 214 КПК

України слід також внести зміни. Частина 1 статті 214 доцільно викласти у такій редакції: "Слідчий закриває справу мотивованою постановою, в якій, крім даних, передбачених у статті 130 цього Кодексу зазначає: відомості про особу обвинуваченого, суть справи, підстави до закриття справи з наведенням доказів і посиланням на аркуші справи, рішення про скасування запобіжного заходу і заходів по забезпеченню цивільного позову та можливої конфіскації майна, а також рішення в питанні про речові докази відповідно до статті 81 цього Кодексу".

В підрозділі 3.2 — "Контроль за законністю прийняття рішення про закриття кримінальної справи" автор аналізує існуючі форми вищевказаного контролю.

Аналіз чинного законодавства та практика його застосування свідчать про значні недоліки, які виникають при закритті кримінальної справи. Тому існує потреба в перевірці таких рішень на предмет відповідності їх нормам закону про всебічність проведеного слідства і т.п. При цьому не слід забувати, що при закритті кримінальної справи вирішується доля, життя та ділова репутація конкретної людини. Для того, щоб недопустити безпідставного та незаконного закриття кримінальних справ, неправильного застосування передбачених законом підстав та виявлення випадків, коли справа передається в суд, а в справі наявні обставини, що потребують закриття справи - здійснюється відповідний контроль та нагляд за дотриманням законності при закритті кримінальних справ.

За загальним правилом контроль за своєчасністю дій слідчих по розкриттю злочинів і запобіганню їм, а також вжиття заходів до найбільш повного і об'єктивного провадження досудового слідства в кримінальних справах здійснює начальник слідчого відділу.

Окрім відомчого контролю за закриттям кримінальних справ, чинне законодавство передбачає й нагляд, який здійснюється лише прокуратурою України. Дане завдання цього органу є конституційним, так як передбачене в пункті 3 статті 121, в якій вказано, що на прокуратуру України покладається нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство.

Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства при закритті кримінальних справ визначається кримінально-процесуальним законодавством.

Владно-розпорядчий характер розпоряджень прокурора в даній галузі нагляду обумовлено тим, що прокурор по суті справи здійснює

процесуальне керівництво розслідуванням незалежно від відомчої належності органів розслідування. Таке керівництво є складовою частиною прокурорського нагляду в цій галузі.

Контроль за законністю закриття кримінальної справи на стадії досудового слідства здійснюють також судові органи.

Заключна частина дисертації містить основні висновки із проведеного дослідження. В ній даються визначення поняття закриття кримінальної справи в досудовому слідстві, закриття справи в частині обвинувачення, закриття кримінального переслідування, класифікуються підстави до закриття кримінальної справи. Робиться висновок про невідповідність норм чинного законодавства, що регламентують закриття кримінальної справи за не реабілітуючими підставами Конституції України.

З метою приведення норм, які регламентують закриття кримінальної справи, у відповідність до Основного Закону України, подальшого вдосконалення чинного законодавства і практики його застосування, пропонується внести конкретні зміни до кримінального та кримінально-процесуального кодексів України.

Основні положення дисертації висвітлені у таких публікаціях автора:

1. Благодир С.М. Закриття кримінальної справи в стадії попереднього розслідування - інститут кримінально-процесуального права: Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України // 36. наук. статей викл. юрид. факультету Прикарпатського університету. - Ів.-Франківськ: Плай, 1997. - №1. - С. 176-182.

2. Благодир С.М. Реабілітуючі підстави до закриття кримінальної справи: Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України // 36. Наук. статей викл. юрид. факультету Прикарпатського університету. - Ів.-Франківськ: Плай, 1997. - №1. С. 183-188.

3. Благодир С.М., Смітєнко З.Д. Закриття кримінальної справи: пропозиції до нового КПК України // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. - 1997. - №1. - С. 125-129.

4. Благодир С.М., Смітєнко З.Д. Закриття кримінальних справ щодо неповнолітніх: вирішення проблеми // Право України. - 1998. - №2. - С. 44-45.

5. Благодир С.М. Зміна обстановки, як підстава до закриття кримінальної справи на стадії попереднього розслідування: Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України // 36. наук. статей викл. юрид. факультету Прикарпатського університету. - Ів.-Франківськ: Плай, 1998. - №1. С. 60-63.

6. Басай В.Д., Благодир С.М. Визнання особи винуватою у вчиненні злочину - компетенція суду: Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України // 36. наук. статей викл. юрид. факультету Прикарпатського університету.-Ів.-Франківськ; Плай,1998.-№1.С.64-66.

АНОТАЦІЯ

Благодир С.М. Закриття кримінальної справи в досудовому слідстві. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09.- кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 1998.

Дисертація присвячена питанням закриття кримінальної справи в досудовому слідстві - як одній із форм закінчення досудового слідства. У роботі досліджуються проблеми, які пов'язані з поняттям, значенням, процесуальними підставами та процесуальним порядком закриття кримінальної справи в досудовому слідстві; дискутується положення про формування груп підстав, якими можуть керуватися органи досудового слідства під час вирішення питання про закриття справи. Автором сформульовані пропозиції щодо удосконалення норм чинного кримінального та кримінально-процесуального законодавства, які мають відношення до даної проблеми.

Ключові слова: закриття кримінальної справи; реабілітуючі підстави; нереабілітуючі підстави; досудове слідство; кримінальне переслідування.

АННОТАЦИЯ

Благодыр С.М. Прекращение уголовного дела в досудебном следствии. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09. - уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза. Национальная академия внутренних дел Украины. Киев, 1988.

Диссертация посвящена вопросам прекращения уголовного дела в досудебном следствии - как форме окончания досудебного следствия. В работе исследуются проблемы, относящиеся к сути, значению, процессуальным основаниям и процессуальному порядку прекращения уголовного дела в досудебном следствии; дискутируются положения о

формировании групп оснований, которыми могут руководствоваться органы досудебного следствия при решении вопроса о прекращении дела. Автором сформулированы предложения по усовершенствованию норм действующего уголовного и уголовно-процессуального законодательства, которые имеют отношение к данной проблеме.

Ключевые слова: прекращение уголовного дела; реабилитирующие основания; нереабилитирующие основания; досудебное следствие; уголовное преследование.

SUMMARY

Blagodir S.M. The closing of the criminal case on the pre-inquest stage. - Type-script.

Dissertation for competition on law science candidate's degree on speciality 12.00.09 - criminal process, criminalistics, forensic examination. National Academy of Internal Affairs of Ukraine. Kiev, 1998.

The dissertation is dedicated to the question of closing the criminal case on the pre-inquest stage - as one of the forms of finishing pre-inquest. In this work are investigated the problems connected with the conception, significance, judicial procedure, judicial basis of closing the criminal case on the pre-inquest stage. Also is discussed the thesis of forming group of reasons which pre-inquest bodies may follow while determine the question of closing the criminal case. The author formulated the propositions concerning the improvement of existing criminal laws and criminal-judicial procedure laws which have some connection with this problem.

Key words: the closing of the criminal case; exonerated reasons; non-exonerated reasons; pre-inquest; criminal prosecution.